

УДК 911.9:314(497.17)

**ТРАНСФОРМАЦИЈА НА ГУСТИНАТА НА МРЕЖАТА НА
НАСЕЛБИТЕ И НАСЕЛЕНОСТА ВО РУРАЛНИОТ ПРОСТОР
• ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

Васил Даскаловски *

Благоја Маркоски **

Регионално економскиот развој на просторот на Република Македонија во текот на последните пет десетлетија имаше одлики на јасна негативна тенденција во концентрацијата на производните сили исклучиво во претходно веќе оформените урбани средишта. Продлабочувањето во стопанската и културната свера на дихотомијата село - град предизвика натамошна диференцијација на развојот на централните места, а стагнација и деградација на руралната средина. Во тој контекст, на просторот од Републиката дојде до израз процесот на територијална редистрибуција како на материјалниот така и на популацискиот потенцијал. На една страна, напоредно со индустрискиот подем и урбанизацијата зајакнаа сите гравитациони јадра кои во комуналниот систем имаа улога на градски центри на општините, додека од друга страна стихийниот процес на деаграризација и депопулација, се повеќе го девалвираа и обезвреднија руралниот простор. Во таа смисла предимно планинската зона поради интензивниот карактер на стопанисување најтешко беше погодена со процесот на осиромашувањето, што во споменатите услови го интензивира иселеничкиот бран од селата во овој

* Др Васил Даскаловски, ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТ ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКОГ ФАКУЛТЕТА, УУ 91000 СКОПЈЕ, Газибаба бб.

** Мр Благоја Маркоски, ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТ ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКОГ ФАКУЛТЕТА, УУ 91000 СКОПЈЕ, Газибаба бб.

простор. За запирање, надинамичното иселување од страна на заедницата небаа превземени речиси никакви мерки, а и тоа што се направи на планот на изградбата на инфраструктурата: асфалтирани патишта, електрификација, водоснабдување и друго, бидејќи доцнеште со десетина години скоро воопшто немаше позитивни резултати со оглед на одминатиот процес на рурален егзодус.

Во таквата ситуација населбинскиот систем, кој во Републиката според историските извори датира и егзистира од средниот век, ненадејно без ниту приближно да се согледаат катастрофалните последици започна брзо да се трансформира. Така од една положба на каква таква организација и функционално-гравитациско контактирање започна процес на разградување, стагнација во развојот, а подоцна во последните две декади и го потполно хиерархиско нарушување на руралниот систем на населби. Неконтролираните процеси на популациската стагнација и посебно на тоталното раселување на голем број на некогаш значајни рурални средишта врз едни нови но сепак стихийни промени во ритско планинската област и постројните села временски го одложува стабилизирањето на негативните последици во егзистенцијата и одржувањето на рамнотежа во веќе разнишаните основи на мрежата на рурални населби.

Посматрајќи ги овие процеси од аголот на фактичката состојба низ пописниот период 1961-1981. година неизбежно се наметнуваат низа интересни прашања и проблеми. Мрежата на населбите според резултатите од истражувањата во 1948. година вроеле 1752 села, кој број од веќе изнесените причини постојано се намалува така да во 1981. година изнесува 1570 населби, постојано населени со жители. Се разбира дека ваквиот популациски тренд на целосно иселување на 182 населби или 10,1% од вкупниот број внесува нова квантитативна и квалитативна содржина во состојбата на селата.

Движењето на густината на мрежата на населбите по висински зони е мошне значаен показател за натамошните промени во рамките на реструктурирањето на населеноста. Компаративната анализа за временскиот интервал 1961.-1981. година дава реална претстава за состојбата и изразените промени кои укажуваат на интензитетот на дестабилизирањето и неповолната трансформација, предизвикани во мрежата на селата со динамичните промени во вкупниот број на населението.

Приложената табела 1. овозможува согледување на повеќе законитости во развојните тенденции на густината со мрежата на селата:

ТРАНСФОРМАЦИЈА НА ГУСТИНАТА НА МРЕЖАТА...

Табела 1

Хипсометриски однос на површината и бројот на селата во периодот 1961-1981. година

година	површ. на Р.Макед.	вкупен број села	рамничарска зона		ридска зона		планинска зона	
			површ. села	села	површ. села	села	површ. села	села
1961.	25434	1667	5170	571	7756	541	12508	555
1981.	25434	1570	5170	552	7756	513	12508	505

Забелешка: Бројот на селата во 1981. година во рамничарската зона е намален заради иселувањето на повеќе населби кои беа формирани за работа на земјоделските стопанства и поради спојувањето на некои кон поголемите градови.

Со оглед на постојаното намалување на бројот на селата поради целосно иселување, присутен е процес на разредување на густината на мрежата на населбите. Имено, додека во 1961. на ниво на Републиката на 100 км² биле средно разместени 6,5 села, во 1981. година тој сооднос се намалува на 6,2 села. Поинаку интерпретирано, значи дека на едно село во 1961. година се паѓале 15,2 км², додека во 1981. година површината на атарите се зголемува на просечно 16,2 км².

На рамничарската зона во Републиката одпаѓа 20,3%, на која површина во 1961. година биле разместени 34,2% од населбите. Поради тоа густината на мрежата на населбите во оваа зона на почетокот од посматраниот период изнесувала 11,1% село на 100 км². Намалувањето на бројот на селата од споменатите причини густината незначително до 1981. година се намалува. Така во оваа година на 100 км² доаѓале 10,7 села.

За разлика од претходната област, ридскиот простор завзема 30,1% од вкупната површина, а е населен со 541 населба во 1961. година односно со 32,4%. Од оваа зона во разгледуваниот период се раселиле 28 села, така да нивното процентуално учество во 1981. година речиси останало непроменето (32,6%). Меѓутоа карактеристично е дека овде на 100 км² во 1961. година биле разместени само 7,0 села, што значи дека просечно на едно село се паѓале по 14,3 км². Поради тенденцијата на намалувањето на селата, густината се разредува и во 1981. година изнесува 6,6 села на 100 км² што значи на едно село се паѓала површина од 15,1 км².

Највисоката зона која завзема речиси 1/2 или 49,2% од територијата на Републиката во морфоструктурен поглед предимно има карактеристики на планинска област, во неа е разместено разбирливо во однос на

површината најмал број села. Така на 100 км/2 постојат само 4,4 села, што со оглед на општествено историските и економските причини и можности и нее така мала густина на мрежата на населбите. Поради значајните промени во улогата на планинскиот простор во севкупниот стопански развиток на Републиката, од оваа област раселени се 50 села, што значи присутно е натамошно девалвирање на оваа област. Во 1981. година на 100 км/2 разместени се само 4 села, што значи дека секое село од оваа групација располагало со просечна големина на атарот од 25 км/2. Оваа големина во изменетите вредности на локацијата се покажува како недоволна за натамошното постоење на одделни планински села.

Апсолутната густина на населеност на руралната средина според хипсометриските зони може да се согледа од табеларниот приказ 2.

Табела 2

Густина на населеност на руралниот простор

година на пописот	вкупна		рурално рамничарска зона		ридска зона		планинска зона	
	површ.	насел.	површ.	насел.	површ.	насел.	површ.	насел.
1961.	25434	863070	5170	381499	7756	294990	12508	186581
1981.	25434	879911	5170	441300	7756	286085	12508	152526

Руралната густина на населеност поради стагнирањето на бројот на населението во разгледуваниот период се движи помеѓу 34 и 35 лица на км/2, што претставува 1/2 од вкупната густина на Републиката која достига во 1981. година 75 ж/км/2. Диференцијата на различите вертикални зони е мошне изразита, што е во непосредна врска со популациската динамика.

Селското население во рамничарската зона покажува пораст од 59801 жител, односно 15,6%, што според официјалното движење на природниот прираст од 11,5% за десет години, претставува зона на имиграција во која е доселен контингент од 4,1% или 2452 лица. Тоа се основните фактори за порастот на густината на населението од 74 на 85 ж/км/2. Значи во рамничарската зона е мошне присутен процес на имиграција, кој предизвикува зголемување на густината на населеност над просекот на Републиката.

Ридско планинските села во кои во 1961. година биле сконцентрирани 481571 лице односно 55,8% од вкупното селско население се карактеризира со сосема спротивни процеси. Вкупното население во оваа зона се намалува за 42960 лица или за 9,0%, така да вкупната концентрација

опаѓа на 49,8% во 1981. година. Од тие причини густината на населеност се разредува од 24 ж/км² во 1961. на 20 ж/км². Анализата само на планинската зона покажува дека во овој простор се одвива најдинамична трансформација. Имено во 1961. година на скоро 1/2 од површината на Републиката било населено само 21,6% од селската популација, со просечна густина од 15 ж/км². Концентрацијата до 1981. година опаѓа на 17,3% додека густината се сведува на 12 жители на км², или 1/3 од средината рурална густина на населеност.

ЗАКЛУЧНИ РАЗГЛЕДУВАЊА

Во рамките на руралната средина на Републиката Македонија кога се проучава густината на мрежата на населбите и населеноста, воглавно се случуваат следните процеси.

а. Стагнација во доменот на промената на општата густина на населеност во руралната средина, која изнесува 1/2 од апсолутната густина на населеност во Републиката.

б. Зонална диференцијација на густината по хипсометриски зони, како последица на раселувањето на бројни села и намалувањето на бројот на населението.

в. Концентрација и наголемување на анализираните параметри во рамничарската зона, која и досега покажува особини на релативно добра населеност.

г. Разградување на мрежата на населби, посебно во планинската зона каде се присутни деградациони процеси на значајно слабеење на густината на мрежата на населбите и населеноста воопшто.

ЛИТЕРАТУРА:

1. СЗС: Попис на населението и домаќинствата во 1961. година кн.19, Београд.

2. РЗС: Статистички преглед, бр. 115, Скопје 1982.

3. Топографски карти за територијата на Република Македонија, размер 1:25000, ВГИ, Београд, 1985.

RÉSUMÉ

TRANSFORMATION DE LA DENSITE DU RESEAU DES LOCALITES ET DU PEUPEMENT DANS L'ESPACE RURAL EN REPUBLIQUE DE MACEDOINE

Dans le cadre de l'espace rural de la république de Macédoine, en 1961. il y avait 1.667 villages et parallèlement au processus d'industrialisation et d'urbanisation et surtout à cause d'un dépeuplement intensif 97 localités ou 5,8% ont subi un exode total. En moyenne, en 1961. sur un espace de 100 km² y avait 6,5 villages, tandis qu'en 1981. eu égard au processus mentionné, la densité diminue et s'arrête à 6,1. La densité de population en zone rurale dans la République de Macédoine est en stagnation parce que l'importance numérique de la population rurale augmente à peine. En 1981. elle était de 35 personnes au km² ce qui représente deux fois moins que la moyenne y compris la population urbaine. Les changements de la densité du réseau des localités et la densité absolue du peuplement dans les villages varient considérablement en fonction de la zonalité hypométrique de la dispersion des localités rurales.